

Avrupa Birliği'nin Ortadoğu Barış Sürecindeki Rolünün Analizi*

Taylan Özgür KAYA**

Öz

Bu makalenin amacı, 11 Eylül 2001 sonrası dönemde AB'nin Ortadoğu Barış Süreci çerçevesindeki rolünün analiz edilmesidir. Bu makalede AB'nin barış sürecindeki rolünün daha iyi anlaşılabilmesi için 11 Eylül 2001 sonrası dönemde AB'nin kendisi için tanımladığı dış ve güvenlik politikası rollerinin gereklerini ne ölçüde Ortadoğu Barış Süreci çerçevesinde yerine getirebildiği yani rol performansı incelenmektedir. Bu şekilde AB'nin bölgede ve genel anlamda ne kadar güvenilir, inandırıcı ve etkin bir aktör olduğu tespit edilmeye çalışılmaktadır. AB'nin kendisi için tanımladığı dış ve güvenlik politikası rolleri, önde gelen AB dış politika yetkililerinin yaptıkları genel dış ve güvenlik politikası meselelerine değinen konuşmaların ve AB dış ve güvenlik politikası ile ilgili resmi dokümanların içeriklerinin analiz edilmesi ile tespit edilmektedir. İçerik analizinin sonucunda AB'nin küresel bağlamda bir dış ve güvenlik politikası aktörü olarak genel rollerine atıfta bulunan yedi rol tespit edilmiştir. Bu roller: 'iyilik için güç', 'uluslararası barış, güvenlik ve istikrar için güç', 'değer ve normlarının destekleyicisi', 'kalkınma yardımı sağlayıcısı', 'etkin çok taraflılığın destekçisi', 'Birleşmiş Milletlerin ortağı' ve 'kilit dünya aktörleri ile etkin ortaklıklar inşa eden güç'tür. AB'nin 11 Eylül sonrası dönemde Ortadoğu Barış Süreci kapsamındaki karar ve eylemlerinin ne ölçüde yukarıda bahsedilen rollerin gerekleri ile uyum içinde olduğunu tespit edebilmek için, AB'nin barış süreci çerçevesindeki rol performansı her bir rol için incelenmektedir. Sonuç olarak, AB'nin kendisi için tanımladığı bazı rolleri yerine getirirken karşılaştığı ikilem, kısıtlama ve tutarsızlıklar AB'nin süreçteki konumunu kısmen zayıflatmaktadır. AB'nin kendisi için tanımladığı rolleri yerine getirirken aldığı bir takım kararlar ve yürüttüğü faaliyetler AB'nin rol performansındaki yetersizlikleri telafi etmekte ve bu sayede AB'nin süreçte her ne kadar ikincil olsa da uluslararası alanda kabul edilen önemli bir oyuncu olarak kalmasını sağlamaktadır.

* Bu makale ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde 2010 yılında hazırlanan "Analysis of the Role of European Union as a Foreign and Security Policy Actor in the Post-9/11 Era: The Middle East Peace Process" başlıklı doktora tezinden derlenmiştir. Tez çalışmaya değeri yorum, öneri ve eleştirileri ile katkıda bulunan tez danışmanım Doç. Dr. Sevilay Kahraman'a teşekkür ederim.

** Dr, Akdeniz Üniversitesi / ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Arap-İsrail Uyuşmazlığı, Ortadoğu Barış Süreci, 11 Eylül 2001 Sonrası Dönem, Dış ve Güvenlik Politikası Rollerini, Rol Performansı.

Analysis of the Role of the European Union in the Middle East Peace Process

Abstract

The purpose of this article is to analyze the role of the EU in the case of the Middle East Peace Process in the post-9/11 era. In order to better understand the role of the EU in the case of the Middle East Peace Process, this article examines to what extent the EU has managed to measure up to its self-identified roles in its actual practice in the Middle East Peace Process. By this way, this article endeavours to assess the EU's effectiveness, efficiency and credibility both in global and regional context. The EU's self-identified foreign and security policy roles are identified by analyzing the content of the general foreign policy speeches delivered by the principal EU foreign policy officials and the EU official documents concerning foreign and security policy of the EU. As a result of content analysis, seven self-identified roles referring to the EU's general roles as a foreign and security policy actor in global context are identified: 'force for good', 'force for international peace, security and stability', 'promoter of its values and norms', 'the provider of development aid', 'promoter of effective multilateralism', 'partner for the UN' and 'builder of effective partnership with key actors'. In order to uncover to what extent the EU has managed to measure up to its above-mentioned self-images in its actual practice, the EU's role performance for each self-identified role in the Middle East Peace Process is examined. As a result of the analysis, it is concluded that dilemmas, constraints and inconsistencies the EU encountered while performing some of its self-proclaimed roles moderately weakened its effectiveness and international credibility. The decisions and actions carried out by the EU while enacting its self-identified roles in the case of the Middle East Peace Process outweighed its deficiencies in its role performance. This enables the EU to remain as an internationally recognized prominent player in the peace process although it continues to play a secondary role.

Keywords: The European Union, the Arab-Israeli Conflict, the Middle East Peace Process, Post-9/11 Era, Foreign and Security Policy Roles, Role Performance.

تحليل دور الاتحاد الأوروبي في وتيرة السلام في الشرق الأوسط

خلاصة

ان الغرض من تدبيج هذا المقال هو تحليل دور الاتحاد الأوروبي في اطار وتيرة السلام في الشرق الأوسط في الفترة التي تلت احداث 11 ايلول/ سبتمبر من عام 2001. وبغية تفهم اوضح لدور الاتحاد الأوروبي في وتيرة السلام، فقد تناولت في هذا المقال توضيح مدى استطاعة الاتحاد الأوروبي تحقيق متطلبات السياسة الأمنية والسياسة الخارجية التي خطها الاتحاد الأوروبي لنفسه بعد احداث 11 ايلول/ سبتمبر في اطار وتيرة السلام في الشرق الأوسط. وبتعبير آخر، فانه يتم في هذا المقال تدقيق خارطة الطريق للاتحاد الأوروبي في هذا المضمار. ويحاول المقال تبيان مدى كون الاتحاد الأوروبي عاملا مؤثرا وموثوقا به ومقنعا سواء في المنطقة او بصورة عامة. ويتولى المقال تحديد دور الاتحاد الأوروبي في السياسة التي خطها لنفسه في المجال الأمني وفي مجالات السياسة الخارجية، عن طريق دراسة وتحليل تصريحات ومقالات كبار مسؤولي السياسة الخارجية في الاتحاد الأوروبي، ومن خلال تحليل محتويات الوثائق الرسمية المتعلقة بالسياسة الأمنية والخارجية للاتحاد الأوروبي. وبنتيجة هذا التحليل تم تثبيت وجود سبعة ادوار في نطاق سياسة العولمة للاتحاد الأوروبي باعتباره لاعبا اساسيا في السياسة الامنية والخارجية، تشير كلها الى الادوار العامة التي يلعبها الاتحاد. وهذه الأدوار هي: " القوة الايجابية" و " القوة من اجل السلام والأمن والاستقرار العالمي" و " تعضيد القيم والقواعد الاساسية" و " تحقيق العون من اجل التنمية" و " تعضيد التعددية المؤثرة" و " شريك في هيئة الامم المتحدة" و " القوة التي تنشئ شراكات فعالة مع اللاعبين الدوليين المؤثرين". ومن اجل امكان تحديد مدى مواءمة قرارات وعمليات الاتحاد الأوروبي المتخذة او المنقذة بعد 11 ايلول/ سبتمبر مع الادوار المبينة في اعلاه في نطاق وتيرة السلام في الشرق الأوسط، يقتضي تمحيص ودراسة مدى كفاءة أداء كل دور من هذه الادوار في وتيرة السلام في الشرق الأوسط. وفي النهاية، نقول ان الاتحاد الأوروبي حينما ينفذ بعض الادوار التي اختطها لنفسه، فانه يجابه بتحديات وعدم جدية، ويؤدي ذلك الى اضعاف دوره في الوتيرة بعض الشيء. ان الاتحاد الأوروبي حينما يحقق ادوارا وصفها وعرفها لنفسه، فان بعضا من القرارات التي اتخذها او الفعاليات التي نفذها، يمكن لها ان تعوّض عدم كفاية مقدراتها في لعب تلك الاموار، ويستطيع الاتحاد الأوروبي بذلك ان يحقق بقاءه كلاعب مهم ومعترف به على الصعيد الدولي وان كان هذا الدور ثانويا وغير رئيسي.

الكلمات الدالة: الاتحاد الأوروبي، المصالحة العربية – الاسرائيلية، وتيرة السلام في الشرق الأوسط، الفترة التي تلت 11 ايلول 2001، ادوار السياسة الخارجية والأمنية، مدى اداء الادوار.

Giriş

Ortadoğu bölgesi, coğrafi olarak Avrupa'ya olan yakınlığı, Avrupa'nın enerji güvenliği için hayati önemde olması ve İngiltere ve Fransa gibi önemli Avrupa ülkelerinin bölge ile olan sömürgeci geçmişlerinden kaynaklanan özel bağları nedeniyle Avrupa Birliği (AB) için önemli bir bölge olmuştur. Bu noktaları biraz daha açmak gerekirse, ilk olarak bölgenin Avrupa'ya olan coğrafi yakınlığı bölgede ortaya çıkabilecek istikrarsızlık ve güvensizlik ortamının Avrupa'nın istikrar ve güvenliğini olumsuz yönde etkileme potansiyeli bölgenin güvenlik ve istikrarını AB için önemli kılmaktadır. Özellikle, bölgede ortaya çıkabilecek radikal İslami hareketlerin yükselişi, terörizm ve yasa dışı göç AB tarafından önemli güvenlik tehditleri olarak görülmektedir. İkinci olarak Avrupa ülkeleri Ortadoğu'daki doğal enerji kaynaklarına bağımlıdırlar ve bu nedenle petrol ve doğal gaz gibi doğal enerji kaynaklarının bölgeden Avrupa'ya ulaşımını kesintiye uğratabilecek herhangi bir istikrarsızlığın ortaya çıkmasını kendi enerji güvenliklerine yönelik bir tehdit olarak algılamaktadırlar. Üçüncü olarak, İngiltere ve Fransa gibi bölgedeki eski sömürgeci güçlerin bölge ile olan özel ilişkileri AB'nin bölgeye olan ilgisini artırmaktadır. Buna bağlı olarak da 1970'lerin başından itibaren, özellikle Avrupa Siyasi İşbirliği'nin oluşturulmasından sonra, Arap-İsrail Uyuşmazlığı ve daha sonrasında gelen Ortadoğu Barış Süreci AB dış politika gündemini meşgul eden en önemli meselelerden biri haline gelmiştir.

Arap-İsrail Uyuşmazlığı, 'Avrupa Güvenlik Stratejisinde' Avrupa'nın bütün kaynakları ile çözümüne katkıda bulunması gereken stratejik bir önceliği olarak tanımlanmıştır. Bunun yanında mesele, AB yetkilileri tarafından Ortadoğu'daki bütün anlaşmazlıkların 'anası' olarak tanımlanmaktadır.¹ Diğer bir deyişle, diğer bütün anlaşmazlıkların çözümünün doğrudan bağlı olduğu Ortadoğu'nun güvenliğine yönelik stratejik bir tehdit olarak algılanmaktadır.² Bu nedenle, 1970'lerin başından itibaren Arap-İsrail Uyuşmazlığı önceleri AT daha sonra AB'nin dış politika gündeminin en önemli maddelerinden biri olmuş ve bu meseleye yönelik birçok ortak bildirme ilan edilmiş ve ortak hareket benimsenmiştir.

Bu bağlamda, bu makalenin amacı özellikle 11 Eylül 2001 sonrası dönemde

1 John Gatt-Rutter ile yapılan röportaj, AB Konseyi Genel Sekreterliği Yetkilisi, 26 Ekim 2009.

2 Ibid.

AB'nin kendisi için tanımladığı dış ve güvenlik politikası rollerinin gereklerini ne ölçüde Ortadoğu Barış Süreci çerçevesinde yerine getirebildiğinin yani rol performansının analiz edilmesidir. Bu şekilde AB'nin bölgede ve genel anlamda ne kadar güvenilir, inandırıcı ve etkin bir aktör olduğu tespit edilebilecektir. Makalenin ilk bölümünde 11 Eylül 2001 sonrası dönemde AB'nin kendisi için tanımladığı dış ve güvenlik politikası rolleri, önde gelen AB dış politika yetkililerinin yaptıkları genel dış ve güvenlik politikası meselelerine değinen konuşmaların ve AB dış ve güvenlik politikası ile ilgili resmi dokümanların içeriklerinin analiz edilmesi ile tespit edilecektir. İkinci bölümde ise 11 Eylül 2001 sonrası dönemde AB'nin kendisi için tanımladığı rollerin gereklerini Ortadoğu Barış Süreci çerçevesinde ne ölçüde yerine getirebildiği incelenecektir.

AB'nin 11 Eylül 2001 Sonrası Dönemdeki Dış ve Güvenlik Politikası Rollerini

AB dış politika yetkililerinin yaptıkları genel dış ve güvenlik politikası meselelerine değinen konuşmaların ve AB dış ve güvenlik politikası ile ilgili resmi dokümanların içeriklerinin analiz edilmesi sonucunda AB'nin küresel bağlamda bir dış ve güvenlik politikası aktörü olarak genel rollerine atıfta bulunan yedi rol tespit edilmiştir:

1. İyilik için güç
2. Uluslararası barış, güvenlik ve istikrar için güç
3. Değer ve normlarının destekleyicisi
4. Kalkınma yardımı sağlayıcısı
5. Etkin çok taraflılığın destekçisi
6. Birleşmiş Milletlerin ortağı
7. Kilit dünya aktörleri ile etkin ortaklıklar inşa eden güç

İyilik İçin Güç

Bu rol, AB'nin dünyayı daha özgür, daha barışçı, daha adil, daha müreffeh, daha güvenli ve daha istikrarlı yaparak herkes için daha iyi bir yer yapma sorumluluğuna vurgu yapar. Bu role göre AB'nin dış ve güvenlik politikası amaçları, AB vatandaşlarının çıkarını korumak yanında barış, güvenlik, istikrar, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, çok taraflılık

ilkelerinin yaygınlaştırılmasıdır. Bu role göre AB, yukarıda bahsedilen değerleri yaygınlaştırarak dünyanın geri kalan kesiminin çıkarına hizmet ederken aynı zamanda kendi çıkarını da korur. Çünkü yukarıda bahsedilen değerlerin yaygınlaştığı bir dünya AB'nin güvenliğinin garantisidir. Yukarıda bahsedilen değerleri yaygınlaştırırken AB hem dünyanın geri kalanının iyiliği için hem de kendi vatandaşlarının iyiliği için hareket etmiş olur. Yani AB küresel ortak çıkar veya iyilik için hareket eder. AB sadece kendi çıkarı için değil bütün insanlığın çıkarı için hareket eden bir güçtür. Esther Barbé and Elisabeth Johansson-Nogués'a göre iyilik için güç olmanın gerekli koşulu dış politikada maddi çıkarlar ve etik değerler arasında bir denge kurabilmektedir.³ Yani dış politikayı yürütürken etik olarak dengeli bir politika izlemek gerekir. Barbé ve Johansson-Nogués'a göre iyilik için güç olmak için AB, üye olanlar ve olmayanların çıkarları arasında bir denge kurmalı ve bütün aktörlerin istek ve tercihlerini tatmin etmeye çalışmalıdır. Bu tercih dengesi kolektif refaha ulaşmayı sağlayacaktır.⁴

Uluslararası Barış, Güvenlik Ve İstikrar İçin Güç

Bu rol, AB'nin kendi bünyesinde oluşturduğu ortak barış, güvenlik ve istikrar alanını dünyanın geri kalanına yayma amacına vurgu yapar. AB, ortak barış, güvenlik ve istikrar alanını genişleterek kendisine komşu olan bölgelerde var olan AB'nin güvenlik ve istikrarı için tehdit oluşturabilecek durumları önlemeyi amaçlar. Yani AB istikrarsızlık ithal etmek yerine istikrar ve güvenlik ihraç etmeyi amaçlamaktadır. AB kendisine komşu olan bölgelere istikrar ve güvenlik ihraç etmeyi aydınlanmış kişisel çıkarı olarak görmektedir. Buna göre AB diğerlerinin çıkarlarına hizmet ederken aynı zamanda kendi çıkarına da hizmet etmektedir. AB'nin, barış, güvenlik ve istikrarı dünyanın geri kalanına yayması pozitif toplamlı bir oyundur, bu sayede hem AB hem de AB'ye komşu bölgeler birlikte barış, istikrar ve refaha kavuşmuş olurlar. AB bu amacı yerine getirirken genişleme, komşuluk politikası ve AGSP gibi araçları kullanmaktadır.

3 Esther Barbé ve Elisabeth Johansson-Nogués, "The EU as a Modest 'Force for Good': the European Neighbourhood Policy", *International Affairs*, Cilt 84, Sayı 1, 2008.

4 *Ibid.*, s. 85.

Kalkınma Yardımı Sağlayıcısı

Bu rol, sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde dünyada fakirliği ortadan kaldırma amacındaki AB'nin kalkınma işbirliğine vurgu yapar. Bu rol, AB'nin gelişmiş ülkeler birliği olarak dünyada az gelişmişliği ortadan kaldırma sorumluluğuna vurgu yapar. Bu rol, AB'nin gelişmekte olan ülkelere en büyük mali yardımı sağlayan aktör olduğu gerçeğine vurgu yapar. AB ve üye ülkeler, 2006 yılında gelişmekte olan ülkelere 47 milyar Avro yardımda bulunmuşlardır. AB'nin dünyada azgelişmişliği ortadan kaldırmayı amaçlamasının bir nedeni de AB'nin özellikle 11 Eylül 2001 sonrası dönemde azgelişmişliği küresel güvenlik, barış ve istikrar için en büyük tehdit olarak tanımlamasıdır. AB kalkınmışlığı güvenliğin önkoşulu olarak tanımlamaktadır.

Değer Ve Normlarının Destekleyicisi

Bu rol, AB'nin değer ve normlar topluluğu olmasına yani değer ve normların üzerine kurulmuş bir topluluk olmasına ve aitliğin paylaşılan değer ve normlarla belirlenmesine vurgu yapar. AB, özgürlük, eşitlik, demokrasi, hukukun üstünlüğu, insan hakları ve azınlık haklarına saygı gibi değer ve normların üzerine kurulmuştur. Bu değer ve normlar, AB'nin dünyanın geri kalanıyla ilişkilerinde belirleyicidir. AB dış politikası bu değer ve normların dünya üzerinde yaygınlaştırmasını amaçlamaktadır. Bu değerlerin yaygınlaştırılması AB'nin ve dünyanın geri kalanının güvenliği için gerekli görülmektedir. Bu değerlerin ve iyi yönetilen demokratik ülkelerin dünya üzerinde yaygınlaştığı bir dünya düzeninin hem AB'yi hem de dünyayı daha güvenli hale getireceğine inanılmaktadır.

Etkin Çok Tarafılığın Destekçisi

Etkin çok tarafılılık AB için uluslararası örgüt ve anlaşmaların daha etkin hale getirilmesi anlamına gelir. Bu rol, AB'nin, güçlü uluslararası toplum, iyi işleyen uluslararası kurumlar, hukuka dayalı uluslararası düzene dayanan etkin bir çok tarafılı sistem kurulmasına yönelik taahhüdünü vurgular. Bu rol, AB'nin çok tarafılı kurumlar tarafından oluşturulan ve denetlenen kurullarca yönetilen bir dünya yaratma idealini yansıtır. AB, böyle bir uluslararası düzenin kurulmasının hem kendisinin hem de dünyanın güvenlik, refah ve istikrarı için gerekli olduğunu vurgulamaktadır. AB bu tip bir çok tarafılı sistemin merkezinde Birleşmiş Milletlerin olması gerektiğini vurgular.

Birleşmiş Milletlerin Ortağı

AB, Birleşmiş Milletlerin merkezinde olduğu bir çok taraflı uluslararası sistemin kurulmasında Birleşmiş Milletleri en önemli ortağı olarak tanımlamaktadır. AB, Birleşmiş Milletlerin küresel sorunlara çok taraflı çözümler bulma, bölgesel ve küresel barış, refah, güvenlik ve istikrarı koruma ve geliştirme çabalarına tam destek verme taahhütünde bulunmaktadır. AB'nin, Birleşmiş Milletlerin küresel sorumluluklarını daha etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için Birleşmiş Milletler ile etkin bir ortaklık kurma taahhütünü vurgulamaktadır.

Kilit Dünya Aktörleri İle Etkin Ortaklıklar İnşa Eden Güç

Bu rol, AB'nin, günümüz küresel ve bölgesel sorun ve tehditlerinin bütün dünyanın paylaştığı ortak sorunlar olduğu ve bunların tek taraflı çabalarla değil, çok taraflı işbirliği ile çözüleceği inancını vurgulamaktadır. Buna göre bu rol, AB'nin, küresel ve bölgesel sorunların çözümünde küresel ve bölgesel çok taraflı işbirlikleri ve ittifakları tercih ettiğini vurgulamaktadır. AB, küresel ve bölgesel sorunların çözümünde çok taraflı işbirlikleri ve ittifaklar kurmanın hem kendi hem de dünyanın geri kalanının çıkarına olduğuna inanmaktadır.

AB ve Arap-İsrail Uyuşmazlığı ve Ortadoğu Barış Süreci: Tarihsel Arka Plan

1950'li ve 1960'lı yıllarda Avrupalı ülkeler Ortadoğu'da gerek bireysel gerekse kolektif olarak bir varlık gösterememişlerdir. 1956'daki Süveyş Krizinden sonra iki Avrupalı sömürgeci güç olan İngiltere ve Fransa'nın bölgedeki etkinliği sona ermiş ve onların yerlerini dönemin iki süper gücü olan ABD ve Sovyetler Birliği almıştır. 1970'lerin başında İngiltere ve Fransa bölgede eski etkin konumlarını tekrar kazanabilmek için Avrupa Siyasi İşbirliği çerçevesinde çaba göstermeye başladılar. Bu amaçla Avrupa Siyasi İşbirliğini bir araç olarak kullanmaya başladılar.

1960'ların sonunda Altılar⁵, Arap-İsrail Uyuşmazlığına yönelik olarak birbirinden farklı duruşlara sahiptirler.⁶ Altıların özellikle 1967 Arap-İsrail Savaşı sı-

5 AET'nin altı kurucu üyesi olan Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'dur.

6 Hollanda ve Lüksemburg İsrail yanlısı bir tutum benimserken Belçika ve Almanya tarafsız ve dengeli bir

rasında yaşadıkları bölünmüşlük, bu devletleri dış politika alanında işbirliğini sağlayacak bir mekanizma oluşturmaya itti. Bu amaçla 1970 yılında Avrupa Siyasi İşbirliği AT üyesi ülkeler arasında dış politika alanında bir işbirliği ve danışma mekanizması olarak oluşturuldu. 1970'lerin başında Avrupa'nın güneyindeki istikrar ve güvenlik Avrupa'nın güvenlik ve istikrarı için hayati önemde görüldüğü için Arap-İsrail Uyuşmazlığı Avrupa Siyasi İşbirliğinin gündemindeki en önemli konulardan biri oldu.

Avrupa Siyasi İşbirliğinin oluşturulması ile birlikte AT ülkeleri Arap-İsrail Uyuşmazlığına yönelik olarak ortak bir pozisyon geliştirmeye başladılar. Geçen zaman içinde AT, Avrupa Siyasi İşbirliği kapsamında Arap-İsrail Uyuşmazlığına ve daha sonra ortaya çıkan Ortadoğu Barış Sürecine yönelik siyasi bir mütebesebat geliştirdi. 1970'lerin başından 1990'ların sonuna kadar geçen sürede AT/AB Ortadoğu Barış Sürecine yönelik olarak bildirelere dayalı bir politika izledi. Bu süre boyunca, AT/AB ülkeleri 1993'e kadar Avrupa Siyasi İşbirliği, 1993'ten sonra ise Ortak Dış ve Güvenlik Politikası çerçevesinde Ortadoğu Barış Sürecine yönelik bir dizi bildire yayınladı. Bu bildirelerin başlıcaları: 1973 tarihli Brüksel Bildirgesi⁷, 1977 tarihli Londra Bildirgesi⁸, 1980 tarihli Venedik Bildirgesi⁹ ve 1999 tarihli Berlin Bildirgesi'dir¹⁰. Bu bildireler, AB'nin Ortadoğu Barış Sürecine yönelik pozisyonunun gelişimindeki önemli kilometre taşlarıdır.

Bu bildireler göstermektedir ki AB'nin Ortadoğu Barış Sürecine yönelik pozisyonunda zaman içinde bir süreklilik mevcuttur. Buna göre AB, Arap-İsrail Uyuşmazlığına, Filistin Kurtuluş Örgütü de dâhil bütün tarafların katılımıyla kapsamlı, adil ve uzun ömürlü bir çözüm bulunmasını savunmaktadır. Ayrıca AB uyuşmazlığın, barış için toprak, güç kullanımı yolu ile toprak ilhakının reddi, insan haklarına saygı, terörizmin tüm şekillerinin reddi, komşular arası

tutum, Fransa ve İtalya ise Arap yanlısı bir tutum benimsemişlerdir.

- 7 Bu bildirede AT ülkeleri ilk kez 'Arap Mülteciler' sözcüğü yerine Filistinliler sözcüğünü kullanmış ve Filistinlilerin meşru haklarını tanımışlardır.
- 8 Bu bildire ile AT ülkeleri Filistin halkının bir anavatana sahip olma hakkını tanımışlar ve Filistin halkının temsilcilerinin barış görüşmelerine katılması konusunda çağrıda bulunmuşlardır. Londra bildirgesi ile AT ülkeleri Filistin meselesini Arap-İsrail Uyuşmazlığının merkezine yerleştirmiş ve Arap ve Filistin yanlısı bir tutum benimsemeye başlamışlardır.
- 9 Bu bildire, Arap-İsrail Uyuşmazlığına yönelik ortak bir Avrupa duruşunun benimsendiğini göstermektedir. Bu bildirede ortaya konan ilkeler bugün hala AB'nin Uyuşmazlığa yönelik benimsediği politikanın temel ilkelerini oluşturmaktadır. Bu bildire ile AT ülkeleri Filistin halkının kendi kaderlerini kendileri belirleme haklarını tanımış ve FKÖ'nün Filistin halkının önemli bir temsilcisi olarak barış müzakerelerine katılması gerektiğini vurgulamışlardır.
- 10 Bu bildire ile AB ülkeleri mevcut anlaşmalar temelinde ve müzakereler sonucunda kurulacak bir Filistin Devletini tanımaya hazır olduklarını ilan ettiler.

iyi ilişkiler, mevcut anlaşmalara uyulması, sonuç vermeyen tek taraflı inisiyatiflerin reddi ilkeleri çerçevesinde çözümlenmesini savunmaktadır. AB, uyuşmazlığın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları ve uluslararası hukuk çerçevesinde çözümüne de vurgu yapmaktadır. AB, Filistin halkının İsrail'in güvenli sınırlar içinde meşru varoluş hakkını tanımasını buna karşılık İsrail'in de Filistin'in devlet kurma hakkı da dâhil kendi kaderini kendi belirleme hakkını tanımasını savunmaktadır. AB aynı zamanda İsrail'in işgal altındaki topraklardaki yerleşim politikasını sürekli bir şekilde eleştirmekte ve bunu Ortadoğu'da kapsamlı bir barışa ulaşılabilme önündeki en büyük engel olarak görmektedir. AB ayrıca Kudüs'ün statüsünü değiştirecek herhangi bir tek taraflı hareketi kabul etmeyeceğini sürekli vurgulamaktadır. AB mevcut anlaşmalara dayalı olarak kurulan demokratik, varlığını bağımsız olarak sürdürebilecek kapasitede olan, barışçı ve egemen bir Filistin devletinin İsrail'in güvenliğinin en büyük garantisi olduğunu savunmaktadır.

Ortadoğu Barış Sürecinde ABD tek arabulucu rolünü oynarken AB de onu tamamlayıcı, destekleyici bir rol oynamıştır. AB, Ortadoğu'da ABD'nin barış girişimlerini desteklemiştir. ABD başroldeyken AB yan rolle yetinmek zorunda kalmıştır. 1970'ler ve 1980'ler boyunca AB, ABD'nin hâkim bir rol oynadığı barış sürecinin siyasi boyutundan ve ikili müzakerelerden dışlanmış ve adeta yedek kulübesine mahkûm bir oyuncu olmuştur. Bunun nedeni, AB'nin ikili barış müzakerelerine aktif bir arabulucu olarak katılması konusunda İsrail ve ABD'nin isteksizliğidir. İsrail, AB'yi Arap yanlısı olarak gördüğü için buna karşı çıkarken, ABD barış sürecindeki tek arabulucu olma statüsünü yani başrolü kaybetmek istemediği için buna karşı çıkmıştır. AB özellikle barış sürecinin iktisadi ve çok taraflı boyutunda önemli ve aktif bir rol oynamıştır. AB, 1990'lı yıllarda Madrid Barış Sürecinin çok taraflı boyutunun en büyük ve en aktif çalışma gurubu olan Bölgesel İktisadi Kalkınma Çalışma Grubunun başkanlığını üstlenerek aktif bir rol oynamıştır. Aynı zamanda AB, Eylül 1993'te Oslo Anlaşmasının imzalanmasını takip eden dönemde Filistin Otoritesinin ve Ortadoğu Barış Sürecinin en önemli mali destekçisi haline gelmiştir. 1994–2001 yılları arasında AB, Filistin Otoritesine 3.47 milyar Avro mali ve teknik yardım sağlamıştır.¹¹

AB ayrıca Ortadoğu Barış Sürecini bütünleyen çok taraflı bir inisiyatif olan

11 Rory Miller, "Troubled Neighbours: The EU and Israel", *Israel Affairs*, Cilt 12, Sayı 4, (Ekim 2006), s. 644.

Avro-Akdeniz Ortaklığını 1995 yılında başlatmış ve bu inisiyatif çatışan tarafların –Araplar ve İsraililer– bir araya gelip aynı masada oturarak aralarındaki meseleleri konuşmalarına olanak sağlayan çok taraflı bir forum olmuştur. Ancak AB'nin barış sürecinin iktisadi ve çok taraflı boyutunda önemli ve aktif bir rol oynaması onu barış sürecinin merkezi bir aktörü durumuna getirmemiştir. Ana müzakereler yine İsrail, Filistin Otoritesi ve ABD arasında yürütülmeye devam etmiştir.

1990'ların ikinci yarısında yapılan iki önemli atama sayesinde Ortadoğu Barış Sürecinin mali ve iktisadi boyutuna yaptığı önemli katkının yanı sıra AB'nin sürecin siyasi boyutuna katılımı artmaya başladı. İlk olarak 25 Kasım 1996'da İspanya'nın İsrail eski büyükelçisi Miguel Angel Moratinos AB'nin Ortadoğu Barış Süreci Özel Temsilcisi olarak atandı. Moratinos, özellikle AB'nin Filistinlilerin üzerindeki etkisini kullanarak ABD'nin Ortadoğu Özel Temsilcisi Dennis Ross'un İsrail ve Filistinliler arasında yürüttüğü arabuluculuk çabalarına destek olmuştur.¹² Özellikle Hebron anlaşmasına yönelik Ross'un arabuluculuk çabalarına büyük katkıda bulunmuş ve Filistin Yönetimi lideri Yaser Arafat'a ABD'nin garanti mektubuna ek bir garanti mektubu göndererek AB'nin anlaşmanın tam anlamıyla uygulanması konusunda her türlü siyasi ve manevi gücünü kullanacağı konusunda garanti vermiştir.¹³ Bunun yanında 1997 yılında Moratinos İsrail ve Suriye arasındaki barış görüşmelerinin yeniden başlaması için Kudüs ve Şam arasında bir mekik diplomasisi yürütmüştür.¹⁴ Ayrıca 21-27 Ocak 2001 tarihleri arasında Mısır'ın Taba kentinde İsrail ve Filistin delegasyonları arasında gerçekleşen görüşmelere sadece Moratinos üçüncü taraf olarak katılmıştır. Görüşmeler sonrasında görüşmeler hakkında resmi olmayan bir rapor hazırlamış ve taraflara sunmuştur. Bu olay AB'nin barış sürecinin siyasi boyutunda artan rolünü bir kez daha gözler önüne sermiştir.

İkinci olarak 18 Ekim 1999'da NATO'nun eski Genel Sekreteri Javier Solana Madariaga AB Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi olarak atandı. Solana'nın atanması AB'nin barış sürecindeki varlığını ve görünürlüğünü artırdı. Solana'nın atanması AB'nin barış sürecindeki siyasi etkisini artırmasını

12 Ben Soetendorp, "The EU's Involvement in the Israeli-Palestinian Peace Process: The Building of a Visible International Identity", *European Foreign Affairs Review*, Cilt 7, Sayı 3, 2002, s. 289.

13 Joel Peters, "Europe and the Middle East Peace Process: Emerging from the Sidelines" Stelios Stavridis, Theodore Coulombis, Thanos Veremis ve Neville Waites (eds.), *The Foreign Policies of the European Union's Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990s* (Great Britain: Macmillan Press Ltd, 1999), s. 312.

14 Ibid., s. 312.

sağladı.¹⁵ Örneğin Solana 17 Ekim 2000'de Mısır'da toplanan Şarm El-Şeyh zirvesine AB'yi temsilen katıldı ve bu zirvede kurulan Mitchell Komisyonunun üyesi oldu. Görüleceği gibi gerek Solana gerekse Moratinos 1990'ların ikinci yarısında barış sürecinde AB'nin sesi ve yüzü olmaya başladılar ve AB barış sürecinin siyasi ve diplomatik boyutunda varlığını daha fazla hissettirmeye başladı. Gerek Solana gerekse Moratinos'un, Şarm El-Şeyh Zirvesi ve Taba Görüşmelerindeki kişisel müdahale ve arabuluculuk çabaları tarafları nihai bir anlaşmaya daha da yaklaştırmada önemli bir rol oynamıştır.¹⁶

Alain Dieckhoff ve Stephan Stetter'in doğru bir şekilde ileri sürdükleri gibi AB 1970'li ve 1980'li yıllarda Ortadoğu Barış Sürecinde mütevazı bir rol oynamıştır. Ortadoğu'da barışın sağlanması için ilkeler ortaya koymuş, çeşitli barış çabalarına çoğunlukla mali ve teknik destek sağlayarak destek olmuştur.¹⁷ Ancak 1990'lara gelindiğinde AB'nin Ortadoğu Barış Sürecindeki varlığı daha fazla hissedilmeye başlanmış ve AB daha aktif ve iddialı bir rol oynamaya başlamıştır. Joel Peters'in deyimiyle AB yedek kulübesinden oyuna girmiş ve barış sürecinin neredeyse her boyutunda kendine bir rol ve yer edinmiştir.¹⁸ AB bu dönemde Filistin kurumlarının inşasına katkıda bulunmuş, imzalanan anlaşmalara destek vermiş ve bölgesel iktisadi kalkınmaya destek olmuştur.¹⁹

AB'nin Ortadoğu Barış Süreci Çerçevesinde 11 Eylül 2001 Sonrası Dönemdeki Rol Performansı

11 Eylül 2001 sonrası dönemde özellikle Ortadoğu Dörtlüsü²⁰ üyeliği ile birlikte AB'nin Ortadoğu Barış Sürecinin siyasi boyutundaki rolü artmaya başladı. Ortadoğu Dörtlüsüne üye olduktan sonra AB barış sürecinin siyasi ve diplo-

15 Soetendorp, op.cit., "The EU's Involvement in the Israeli-Palestinian Peace Process", s. 294.

16 Meliha Benli Altunışık, "EU Foreign Policy and the Israeli-Palestinian Conflict: How Much of an Actor", *European Security*, Cilt 17, Sayı 1, Mart 2008, s. 110 ve Judy Batt ve diğerleri, "Partners and Neighbours: a CFSP for A Wider Europe", *Chailot Papers*, Sayı 64, (Paris, Institute for Strategic Studies, Eylül 2003), s. 95.

17 Alain Dieckhoff, "The European Union and the Israeli-Palestinian Conflict", *Journal Inroads*, Sayı 16, (Kış-Bahar 2005) ve Stephan Stetter, *EU Foreign and Interior Policies: Cross-pillar Politics and the Social Construction of Sovereignty* (Oxon: Routledge, 2007), s. 109.

18 Peters, op.cit., "Europe and the Middle East Peace Process...".

19 Joel Peters, "Europe and the Arab-Israeli Peace Process: The Declaration of the European Council of Berlin and Beyond", Sven Behrendt and Christian-Peter Hanelt (eds.), *Bound to Cooperate: Europe and the Middle East* (Gütersloh: Bertelsmann Foundation, 2000), s. 167.

20 Ortadoğu Dörtlüsü, ABD, AB, Birleşmiş Milletler ve Rusya'dan oluşmaktadır. 10 Nisan 2002'de Madrid'te gerçekleşen bir zirvede kurulmuştur. Temel amacı Ortadoğu Uyuşmazlığında çözüme yönelik arabuluculuk faaliyetleri yürütmektir.

matik boyutunda daha aktif bir rol oynamaya başladı. Bu dönemde AB'nin Ortadoğu Uyuşmazlığının siyasi, diplomatik, güvenlik boyutunda daha önemli bir oyuncu olarak ortaya çıktığını görmekteyiz. AB, Yol Haritasının²¹ hazırlanması ve hayata geçirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. AB ayrıca temsilcileri vasıtasıyla Beytüllahim'deki Doğuş Kilisesinin²² İsrail askerleri tarafından kuşatılması gibi küçük çaptaki krizlerin çözümünde etkin bir rol oynamıştır. Bunun yanında, AB, AGSP kapsamında yürüttüğü operasyonlarla barış sürecinin güvenlik boyutunda da önemli bir rol oynamaya başlamıştır. AB'nin iktisadi ve siyasi olarak varlığını bağımsız olarak sürdürebilecek kapasitede olan, egemen ve demokratik bir Filistin devletinin kurulmasına yönelik olarak Filistin'e sağladığı mali ve teknik yardım ve Filistin reform sürecine verdiği destek AB'nin Ortadoğu Barış Sürecindeki etkinliğini ve önemini artırmıştır. AB, 11 Eylül 2001 sonrası dönemde hala ABD'yi tamamlayıcı bir yan rol oynasa da uluslararası alanda artan bir şekilde önemli bir oyuncu olarak görülmeye başlanmıştır.

Makalenin bu bölümünde AB'nin 11 Eylül 2001 sonrası dönemde Ortadoğu Barış Sürecinde oynadığı rolü daha iyi analiz edebilmek için barış süreci çerçevesinde kendisi için tanımladığı dış ve güvenlik politikası rollerinin gereklerine ne ölçüde uygun hareket edebildiğini inceleyeceğiz.

İyilik İçin Güç

AB'nin ne ölçüde İyilik için Güç rolünün gereklerine uygun hareket ettiği sorusuna gelince AB, Ortadoğu Barış Süreci kapsamındaki faaliyetleri ile belirli bir noktaya kadar bu rolün gereklerini yerine getirebilmiş ve bir takım sınırlama-

21 Yol Haritası, Ortadoğu Dörtlüsü tarafından hazırlanarak uyuşmazlığın iki tarafına sunulmuş sorunun nihai çözümüne yönelik üç aşamalı performans temelli ve amaç yönelimli bir plandır. Bu planın ilk aşaması, Filistin'de kapsamlı bir siyasi reform yapılmasını ve İsrail'in 28 Eylül 2000'den önceki topraklarına geri dönmesini, işgal altındaki topraklarda yürüttüğü yerleşim faaliyetlerini dondurmasını ve İsrail'in Filistinlilerin hayatlarını normalleştirme ve kurum inşası çabalarına destek vermesini öngörmektedir. Bu ilk aşama Mayıs 2003'te sona erecekti. İkinci aşama, geçiş aşaması, bağımsız ve demokratik bir Filistin devleti kurulmasını öngörüyordu. Bu aşama Haziran 2003-Aralık 2003 arasındaki dönemi içeriyordu. Üçüncü aşama Ocak 2004-Aralık 2005 arası dönemi kapsıyordu ve Filistin kurumlarının istikrara kavuşmasını, etkin bir Filistin güvenlik performansını, İsrail'in 1967'de beri devam eden işgalinin son bulmasını ve 2005 sonu itibarıyla Uyuşmazlığın nihai çözümünü öngörüyordu.

22 İsrail'in 2002 yılındaki 'Savunma Kalkanı' operasyonu sırasında İsrail askeri güçleri Filistinli militanları Beytüllahim'deki Doğuş Kilisesinde kuşatma altına almışlardır. 2 Nisan'da başlayan kuşatma ancak 10 Mayıs'ta AB'nin 13 Filistinli militana sığınma hakkı tanınmasıyla sona ermiştir. Bu süreçte AB'nin Ortadoğu Barış Süreci Özel Temsilcisi Miguel Angel Moratinos, AB Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Javier Solana ve AB dönem başkanlığını yürüten İspanya'nın dışişleri bakanı Josep Pique İsraililer ve Filistinliler arasında arabuluculuk çabaları yürütmüş ve kuşatmanın kaldırılması konusunda taraflar arasında bir anlaşmaya varılmasına yardımcı olmuşlardır.

larla karşı karşıya kalmıştır. İlk olarak, AB'nin Arap-İsrail Uyuşmazlığına yönelik olarak benimsediği dengeli yaklaşım yani İsrail'in güvenlik çıkarları ve Filistin halkının haklarına eşit önem vermesi AB'nin iyilik için güç söylemiyle uyum gösterir. Ayrıca AB, bir yandan Filistinlilerin İsrail'e yönelik terörist eylemlerini eleştirirken, bir yandan da İsrail'in işgal altındaki topraklarda aşırı güç kullanımını, değişik tipteki kolektif cezalandırma yöntemleri, Güvenlik Duvarı inşası ve Filistinlilerin hareket özgürlüklerini kısıtlayan sokağa çıkma yasağı, kontrol noktası gibi uygulamalarını eleştirmiştir. İkinci olarak, AB'nin iktisadi ve siyasi olarak varlığını bağımsız olarak sürdürebilecek kapasitede olan, egemen ve demokratik bir Filistin devletinin kurulmasına yönelik olarak Filistin'e sağladığı mali ve teknik yardım ve Filistin reform sürecine verdiği destek AB'nin iyilik için güç söylemiyle süreklilik gösterir. AB'nin gerek Ortadoğu Dörtlüsünün bir üyesi olarak temsilcileri aracılığıyla yürüttüğü diplomatik çabalar, gerekse Filistin topraklarında yürüttüğü AGSP operasyonları AB Sivil Polis Gücü (EU-POL COPPS), Refah Sınır Geçiş Noktasındaki Sınır Yardım Misyonu (EU BAM Rafah), AB'nin iyilik için güç söylemine uygun davranışlardır. Bunun yanında, AB'nin taraflarla ilişkilerinde zorlayıcı tedbirlere yani yaptırımlara başvurmuyuşu AB'nin iyilik için güç söylemiyle uygunluk gösterir. Buna dayanarak şu sonuca varabiliriz ki AB bu faaliyetleri ile uyuşmazlığın taraflarının talepleri arasında bir ölçüde bir denge kurabilmiştir. AB bu faaliyetleri ile hem bölge halkının iyiliği hem de uluslararası barış ve istikrarın lehine çalışmıştır. Yani AB'nin küresel ortak çıkar için hareket ettiğini söyleyebiliriz.

Ancak diğer yandan, AB'nin 25 Ocak 2006'da yapılan Filistin Yasama Meclisi seçimlerinden²³ sonra çoğunluğu elde eden ve hükümeti kuran Hamas'a karşı uyguladığı boykot ve yaptırım AB'nin iyilik için güç söylemi ile çelişki göstermiş ve AB'nin Filistin halkı ve Arap âlemi gözündeki inandırıcılığını yitirmesine neden olmuştur.²⁴ AB, Filistin'de demokratikleşmeyi desteklerken adil ve serbest seçimlerle iktidara gelmiş olan bir siyasi aktöre karşı boykot kararı almıştır. Ayrıca uygulanan yaptırımlarla Filistin halkı ekonomik bir çöküşün eşiğine gelmiş; bu durum daha sonra 'Geçici Uluslararası Mekanizma'²⁵ ile gi-

23 25 Ocak 2006'da yapılan Filistin Yasama Meclisi seçimlerinde Hamas yasama meclisindeki 132 sandalyeden 74'ünü kazanırken, El-Fetih sadece 45 sandalye kazanabilmiştir. Ayrıca AB bu seçimlere 240 kişiden oluşan bir Seçim Gözlem Misyonu göndermiş ve bu misyon, seçimlerin açık ve adil bir şekilde yapıldığı yönünde bir rapor vermiştir.

24 Seçimden sonra 30 Ocak 2006'da New York'ta toplanan Ortadoğu Dörtlüsü üyeleri yeni kurulacak hükümetin uyması gereken üç temel ilkeyi ortaya koymuşlardır. Bu ilkeler, silahların bırakılması da dâhil şiddetten vazgeçilmesi, İsrail'in varolma hakkının tanınması ve Yol Haritası da dahil mevcut anlaşma ve yükümlülüklerin tanınması ve yerine getirilmesidir. Bu dönemde AB gelecekteki mali yardımlarının bu üç ilkeye uyulmasına bağlı olduğunu ilan etti. Nisan 2006'da AB dışişleri bakanları Hamas hükümetinin bu şartlara uymadığı sonucuna vararak Hamas hükümetine yönelik mali yardımı askıya alma ve Hamas hükümetine karşı siyasi boykot uygulama kararı aldı.

25 'Geçici Uluslararası Mekanizma', yaptırımlar dolayısıyla Filistin topraklarında giderek kötüleşen insani ve iktisadi durumu düzeltmek ve olası bir sosyo-ekonomik ve insani krizi önlemek amacıyla 2006 Hazi-

derilmeye çalışılmış ama pek fazla başarılı olunamamıştır. Hamas'a uygulanan ambargo hem AB'nin hem de Filistinlilerin aleyhine bir uygulama olmuş ve bu şekilde AB'nin küresel ortak çıkar için hareket ettiği iddiasına zarar vermiş ve AB'nin iyilik için güç rol performansını sınırlamıştır. AB'nin Filistin'de demokrasiyi destekleme politikası ve kendi terörist örgütler listesinde ismi olan ve şiddeti reddetmeyi kabul etmeyen bir örgütle ilişki kurmaktan kaçınması arasında yaşadığı ikilem AB'yi her iki tarafında çıkarına olabilecek şekilde hareket etmekten alıkoymuştur.

Hamas olayının yanı sıra, AB'nin, işgal altındaki topraklarda insan hakları ve uluslararası insani hukuku ihlal etmeye devam eden İsrail'e karşı herhangi bir yasal zorlayıcı tedbir uygulamaktan kaçınması AB'nin etik olarak dengeli bir politika izleyemediğini gösterir.²⁶ Yani AB etik değerlerle maddi çıkarları arasında bir denge sağlayamamış ve bu da AB'nin iyilik için güç rol performansını sınırlamıştır. AB'nin ticari ve siyasi çıkarları, insani değerlerin ve ilkelere korunup yaygınlaştırılması amacının önüne geçmiş ve bu nedenle AB, İsrail'in ihlallerine rağmen ticari ve siyasi çıkarlarına zarar verecek herhangi bir hareketten kaçınmıştır. İsrail olayı da Hamas olayı gibi AB'nin İyilik için Güç rolünün gereklerine uygun hareket etmesini sınırlamıştır. Bu nedenlerden dolayı AB'yi Ortadoğu Barış Süreci çerçevesinde sınırlı bir 'İyilik için Güç' olarak tanımlayabiliriz.

Uluslararası Barış, Güvenlik Ve İstikrar İçin Güç

AB'nin ne ölçüde Uluslararası Barış, Güvenlik ve İstikrar için Güç rolünün gereklerine uygun hareket ettiği sorusuna gelince AB, Ortadoğu Barış Süreci kapsamındaki faaliyetleri ile belirli bir noktaya kadar bu rolün gereklerini yerine getirebilmiş ve bir takım sınırlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Öncelikle, AB'nin bir dizi faaliyeti Uluslararası Barış, Güvenlik ve İstikrar için Güç rolünün gereklerine uygun hareketler olarak tanımlanabilir. İlk olarak AB, uyuşmazlığın barışçı çözümü için gerek kendi gerekse üye devletlerin temsilcileri vasıta-

rasında AB Komisyonu tarafından kuruldu. Burada amaç Hamas hükümetini baypas ederek yardımları doğrudan Filistin halkına ulaştırmaktı. 2006 Haziranından 2008 Martına kadar yani yeni bir mekanizma olan PEGASE yürürlüğe girinceye kadar bu mekanizma kapsamında AB Filistin'e 455.5 milyon Avro doğrudan yardımda bulundu. Ancak bu yardıma rağmen Filistin topraklarında sosyo-ekonomik ve insani durumdaki kötüleşme durdurulamadı.

26 İsrail'in işgal altındaki topraklarda aşırı güç kullanımı, değişik tipteki kolektif cezalandırma yöntemleri, Güvenlik Duvarı inşası ve Filistinlilerin hareket özgürlüklerini kısıtlayan sokağa çıkma yasağı, kontrol noktası gibi uygulamaları Filistinlilerin insan haklarını ve uluslararası insani hukuku ihlal eden uygulamalardır.

sıyla başarılı arabuluculuk çabaları (Beytüllahim'deki Doğu Kilisesinin İsrail askerleri tarafından kuşatılması meselesi gibi) yürütmüştür. İkinci olarak, AB gerek kendi gerekse üye ülke temsilcilerinin yürüttüğü arabuluculuk çabalarının yanında Ortadoğu Dörtlüsünün bir üyesi olarak özellikle Yol Haritasının hazırlanması ve uygulanması aşamalarında etkin bir rol oynamıştır. Almanya ve Danimarka'nın ortaya koyduğu öneriler çerçevesinde Yol Haritasına son şekli verilmiştir. Ayrıca AB Filistin Otoritesinin Yol Haritası kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirebilmesi konusunda kolaylaştırıcı bir rol oynamıştır. AB, Filistin'deki hayatın normalleşmesinde ve Filistin'deki kurum inşasında etkin bir rol oynamıştır. Ortadoğu Dörtlüsü tarafından nihai çözüm görüşmelerinin başlaması için ön koşul olarak ilan edilen iktisadi ve siyasi olarak varlığını bağımsız olarak sürdürebilecek kapasitede olan, egemen ve demokratik bir Filistin devletinin kurulmasına yönelik olan Filistin reform sürecine destek vermiştir. Bu kapsamda yeni bir anayasanın hazırlanması, yargı bağımsızlığının sağlanması, mali sistemde şeffaflık ve hesap verilebilirliğin geliştirilmesi, güvenlik sektörü reformu, idari reform, özgür, adil ve açık seçimlerin yapılması ve modern bir eğitim sistemi kurulması konularında Filistin Otoritesine destek olmuştur. Yani AB, Filistin Otoritesinin Uyuşmazlığın çözümünü sağlayacak daimi statü müzakerelerine hazır hale gelmesine destek olmuştur.

Üçüncü olarak, AB, Filistin topraklarında AGSP operasyonları, EUPOL COPPS ve EU BAM Rafah, yürütmüş ve Lübnan'daki genişletilmiş Birleşmiş Milletler Geçici Görev Gücüne (UNIFIL) önemli bir askeri katkı sağlamıştır. EUPOL COPPS'un oluşturulmasının ilk nedeni, İsrail'in 2002'de yürüttüğü Savunma Kalkanı operasyonu sonucu büyük ölçüde zarar gören Filistin kurumlarının yeniden inşasına yardımcı olmaktır.²⁷ Filistin güvenlik altyapısının büyük ölçüde zarara uğraması ile ortaya çıkan kargaşa, Filistin yargı ve ceza sisteminin bu kargaşa ile başa çıkamaması ve hukukun üstünlüğü ilkesinin eksikliği EUPOL COPPS'un oluşturulmasını gerekli kılmıştır. İkinci neden ise, Arafat döneminden miras kalan önemli ölçüde bütünlükten yoksun ve şeffaf olmayan güvenlik organlarını reforme ederek etkinliklerini artırmaktır.

EUPOL COPPS, 14 Kasım 2005'te Avrupa Konseyi tarafından benimsenen Ortak Hareket belgesi ile kurulmuştur. Polis gücünün yetkisi uluslararası stan-

27 Muriel Asseburg, "The ESDP Missions in the Palestinian Territories (EUPOL COPPS, EUBAM Rafah): Peace through Security", Muriel Asseburg and Ronja Kempin (eds.), *The EU as a Strategic Actor in the Realm of Security and Defence: A Systematic Assessment of ESDP Missions and Operations* (Berlin: German Institute for International and Security Affairs, Aralık 2009), s. 84.

dartlara uygun, sürdürülebilir ve etkin bir Filistin polis gücü oluşturulmasına destek olmak ve AB'nin kurum inşası programları ve diğer uluslararası çabalarla işbirliği halinde adalet sistemi reformu dâhil güvenlik sektörü reformuna destek olmaktı. Polis Gücü, yetkileri dâhilinde temel olarak Filistin polis gücünün kapasitesini artırmak amacıyla altyapı ve donanım ihtiyaçlarını karşılamak yanında demokratik ve hesap verebilir bir polis gücünün nasıl olması gerektiği konusunda kamu düzeni eğitimi vermiştir. Ayrıca Ekim 2007'de kurulan hukukun üstünlüğü bölümü kapsamında Filistin'in adalet sisteminin reformuna yönelik olarak danışmanlık, program planlama ve proje yardımı sağlanmıştır.

EUPOL COPPS, özellikle güvenlik ve kurum inşası açılarından AB'nin Filistin Otoritesinin Yol Haritası kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirebilmesini kolaylaştırma amacının önemli bir parçası olmuştur. Kurum inşası açısından varlığını siyasi açıdan bağımsız olarak sürdürebilecek kapasitede olan bir Filistin Devleti yaratılmasına yönelik önemli bir adımdır. Polis gücü, sağlam bir adalet ve yargı sistemi ve modern, demokratik, hesap verebilir ve etkin bir Filistin polis örgütü kurulmasına önemli katkıda bulunarak Filistin kurum inşası sürecine katkı sağlamıştır. Güvenlik açısından Filistin polis gücünün hukuki yaptırım kapasitesinin gelişmesine katkıda bulunarak Filistin topraklarında kanun ve düzeni yeniden tahsis edilmesine yardımcı olmuştur. Bu sayede hem Filistin halkının güvenliği sağlanmış hem de siyasi olarak varlığını bağımsız olarak sürdürebilecek kapasitede olan bir Filistin Devleti yaratılmasına yönelik bir adım atılarak dolaylı da olsa İsrail'in güvenliğine katkıda bulunulmuştur.

AB, 15 Kasım 2005'te İsrail hükümeti ve Filistin Otoritesi arasında imzalanan 'Gazze'ye Giriş ve Hareket Anlaşması' gereğince Gazze-Mısır sınırındaki Refah sınır geçiş noktasında üçüncü taraf²⁸ olarak gözlem ve denetim görevini yerine getirebilmek amacıyla EU BAM Rafah'ı oluşturmuştur. Her iki tarafın da davetiyle AB dışişleri bakanları 21-22 Kasım 2005'te yaptıkları toplantıda üçüncü taraf görevini yerine getirebilmek için EU BAM Rafah'ın oluşturulmasına karar vermişlerdir. EU BAM Rafah, anlaşmanın kendisine verdiği yetkiler çerçevesinde Filistin Otoritesinin sınır kapısından geçişlerde anlaşma kurallarına uygun bir şekilde denetim yapıp yapmadığı konusunda gözetim

28 Anlaşma gereğince üçüncü tarafın yetkileri: a) Filistin Otoritesinin, Refah Sınır Kapısından geçişlerde anlaşmanın hükümlerine uygun hareket etmesini sağlamak; b) anlaşma hükümlerine uyulmadığı tespit edilirse sınır kapısından geçiş yapan yolcu, bavul, araç ve malların tekrar denetlenmesini sağlamak; c) Filistin Otoritesinin sınır yönetimi ve gümrük konusunda kapasite inşasına eğitim, donanım ve teknik yardım sağlayarak yardımcı olmaktır.

ve değerlendirme görevini yerine getirmiştir. Ayrıca, sınır yönetimi konusunda Filistin Otoritesinin kapasite inşasına danışmanlık hizmeti sağlamış ve Refah Sınır Geçiş Noktasının yönetimi konusunda Filistinli, Mısırlı ve İsraili yetkililer arasında irtibat sağlamıştır. Misyon, 26 Haziran 2005 tarihinde sınır geçiş noktasında gözetim ve denetim görevine başlamış ancak İsraili asker Gilad Shalit'in Hamaslı militanlar tarafından 25 Haziran 2006'da kaçırılmasından sonra sınır kapısı normal geçişlere kapatılmış ve sadece istisnai durumlarda açılmıştır. 13 Haziran 2007'de Hamas'ın Gazze'nin kontrolünü tamamen eline geçirmesi ile sınır kapısı tamamen kapanmış ve misyonun çalışmaları da geçici olarak askıya alınmıştır. Misyon, şu anda İsrail'in Aşkelon kentinde tekrar göreve başlamak için hazır durumda bekletilmektedir. Sınır kapısının açık olduğu, 26 Haziran 2005 ile 25 Haziran 2006 arasında geçen dönemde 279,436 kişi ve 25 Haziran 2006 ile 13 Haziran 2007 arasında geçen dönemde 163,632 kişi Refah Sınır Geçiş Noktasından geçiş yapmıştır.

EU BAM Rafah, AB'ye barış sürecinin güvenlik boyutunda önemli bir rol oynama fırsatı vermiştir. İlk kez AB personeli İsrail'in güvenliği için hayati önemde olan bir bölgeyi denetlemiştir. Bunun yanında misyon İsrail hükümeti ve Filistin Otoritesi arasında güven inşasına katkıda bulunarak barış sürecine katkı sağlamıştır. Filistin halkının yaşam standartlarının yükselmesini sağlayacak ve iktisadi olarak varlığını bağımsız olarak sürdürebilecek kapasitede olan bir Filistin Devleti yaratılmasına zemin hazırlayacak şekilde Filistin halkına Gazze Şeridinden dış dünyaya yönelik bir hareket özgürlüğü sağlamıştır. Bunların yanında, misyon İsrail'in sınır güvenliği konusundaki endişelerini de bir nebze yatıştırmıştır. Misyon, İsrail'in sınırdan kaçak bir şekilde Gazze'ye girebilecek silah ve teröristler konusundaki endişelerini yatıştırmıştır. Ayrıca, misyon, iktisadi olarak varlığını bağımsız olarak sürdürebilecek kapasitede olan bir Filistin Devleti yaratılmasına zemin hazırlayarak dolaylı da olsa İsrail'in güvenliğine katkıda bulunmuştur.

Bu iki AGSP operasyonun yanı sıra AB üyesi ülkeler, Lübnan'daki genişletilmiş UNIFIL'e önemli bir askeri katkı sağlamışlardır. AB üyesi ülkeler, AB çerçevesi dışında genişletilmiş UNIFIL'e 7000 asker, önemli miktarda askeri donanım ve operasyonel komuta sağlayarak gücün omurgasını oluşturmuşlardır.²⁹ Gücün operasyonel komutasını Şubat 2007'ye kadar Fransız General Alain Pelleg-

29 Matthias Dembinski, "Europe and the UNIFIL II Mission: Stumbling into the Conflict Zone of the Middle East", *CFSP Forum*, Cilt 5, Sayı 1, (Ocak 2007).

rini üstlenirken daha sonra İtalyan General Claudio Graziano Ocak 2010'a kadar komutayı üstlenmiş, 28 Ocak 2010'dan itibaren de İspanyol General Alberto Asarta Cuevas komutayı üstlenmiştir. AB üyesi ülkelerin UNIFIL vasıtasıyla bölgede bulundurduğu askeri varlıkları AB'nin bölgede önemli bir güvenlik oyuncusu olarak algılanmaya başlandığını göstermiştir. Ayrıca EU BAM Rafah'a ek olarak genişletilmiş UNIFIL sayesinde AB İsrail'in güvenliği konusunda kilit bir rol oynamaya başlamıştır. EU BAM Rafah, İsrail'in güney sınırı için güvenlik sağlarken, UNIFIL İsrail'in kuzey sınırı için güvenlik sağlamaktadır.

AB'nin yukarıda sözü geçen faaliyetleri, AB'nin Uluslararası Barış, Güvenlik ve İstikrar için Güç söylemiyle süreklilik gösterir. Bunun yanında AB, Yol Haritasının hazırlanması ve hayata geçirilmesinde Ortadoğu Dörtlüsünün en aktif üyesi olmuştur.

Ancak diğer yandan AB, bu rolün gereklerini yerine getirirken bir takım iç ve dış kısıtlamalarla karşı karşıya kalmış ve bu kısıtlar, uyuşmazlığın barışçı çözümlü konusunda AB'nin etkin bir arabulucu olarak hareket etmesini engellemiştir. AB'nin karşılaştığı iç kısıt AB'nin her zaman iç bütünlüğe sahip tek sesle konuşan bir aktör olarak hareket edememesidir. AB üyesi ülkelerin tek taraflı girişimleri ve benimsedikleri farklı yaklaşımlar AB'nin etkinliğine ve uluslararası alandaki güvenilirliğine zarar vermiş ve AB'nin uyuşmazlığın barışçı çözümünde etkin rol oynama kapasitesini kısıtlamıştır. Örneğin İtalya'nın 2003 yılının ikinci yarısındaki dönem başkanlığı sırasında AB'nin benimsediği ortak tutuma aykırı bir şekilde İsrail'in 'Güvenlik Duvarı' inşasını meşru müdafaa olarak niteleyerek desteğini açıklaması AB'nin İsrail gözündeki inandırıcılığı zayıflatmıştır. Bu nedenle AB İsrail üzerinde duvarın inşasının durdurulması konusunda baskı uygulayamamıştır. Dış kısıt ise, AB'nin ikili barış müzakerelerine aktif bir arabulucu olarak katılması konusunda İsrail ve ABD'nin gösterdiği isteksizliktir. İsrail ve ABD, AB'nin rolünü yeni Filistin devletinin inşası ve Filistin'in iktisadi olarak yeniden yapılandırılması ile sınırlı tutmak istemektedir. İki ülke, AB'nin barış sürecinde bir oyuncu olmaktan çok Filistin'e mali ve teknik yardım sağlayan bir finansör olmasını istemektedir. Bu iki temel kısıt göz önüne alındığında AB'yi Ortadoğu Barış Süreci çerçevesinde kısıtlı bir Uluslararası Barış, Güvenlik ve İstikrar için Güç olarak tanımlayabiliriz.

Kalkınma Yardımı Sağlayıcısı

Ortadoğu Barış Sürecinde AB'nin faaliyetleri Kalkınma Yardımı Sağlayıcısı rolünün gerekleri ile uyum göstermektedir. Kalkınma Yardımı Sağlayıcısı rolü, Ortadoğu Barış Süreci çerçevesinde Filistin Otoritesinin mali ve teknik yardım sağlayıcısı rolüne dönüşmüştür. Daha önce de değinildiği gibi 1993'te başlayan Oslo sürecinden itibaren AB Filistin Otoritesinin en büyük mali destekçisi olmuştur. Bu nedenle, AB'nin barış sürecindeki rolü Filistin Otoritesinin finansörü ya da bankeri olarak tanımlanagelmıştır.

11 Eylül 2001 sonrası dönemde AB'nin Filistin'e yönelik mali ve teknik yardımı Filistinlilerin insani durumlarını iyileştirmeyi, Filistin Otoritesinin mali iflasını önlemeyi ve iktisadi ve siyasi olarak varlığını bağımsız olarak sürdürebilecek kapasitede olan, egemen ve demokratik bir Filistin devletinin kurulmasına yönelik reform sürecine destek olmayı amaçlamaktadır. Bu dönemde AB'nin Filistin'e sağladığı mali ve teknik yardım hem Filistin Otoritesi'nin Filistin halkına eğitim ve sağlık gibi temel hizmetleri sunmasını sağlamış hem de Filistin Otoritesinin barış sürecinde varlığını bağımsız olarak sürdürebilen bir taraf olarak kalmasını sağlamıştır.³⁰

AB, 2001-2009 arasında geçen dönemde Filistin Otoritesine, 3186,03 milyon Avro mali yardımda bulunmuştur. Bu mali yardım, doğrudan ya da dolaylı bütçe desteği, kurum inşası desteği, altyapı geliştirme desteği, özel sektör desteği, Birleşmiş Milletler Yardım ve Çalışma Ajansı'nın (UNRWA) bütçesine yapılan destek, insani yardım ve gıda yardımı, barış yanlısı sivil toplum örgütlerine yapılan destek, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası faaliyetleri ve Acil Müdahale Mekanizması kapsamında yapılan destekler şeklinde gerçekleşmiştir. AB'nin Filistin Otoritesine yaptığı mali ve teknik yardım üç önemli noktada barış sürecinin devamına katkıda bulunmuştur.

İlk olarak, Filistin Otoritesine AB tarafından yapılan doğrudan bütçe desteği, Filistin Otoritesinin düzenli vergi ve gümrük gelirlerinin İsrail tarafından Eylül 2000'de patlak veren ikinci İntifada'dan sonra kesildiği bir dönemde mali açıdan Filistin Otoritesinin ayakta kalmasını sağlamıştır. Bu yardım olmadan Filistin Otoritesi en temel yönetim görevlerini bile yerine getiremez duruma

30 Chris Patten, "Coherence and Co-operation: The EU as Promoter of Peace and Development", 4 Aralık 2001, Swedish Institute of International Affairs, Stockholm. http://www.europaworld.org/DEVPOLA-WAR/Eng/Conflict/Conflict_DocD_eng.htm

gelebilirdi. Filistin Otoritesini mali açıdan ayakta tutarak AB barış sürecinin devamını sağlamıştır. Çünkü Filistin Otoritesinin mali açıdan iflası bölgede çatışma, şiddet ve kargaşanın tırmanması ve barış sürecinin kesintiye uğraması ile sonuçlanabilirdi.

İkinci olarak, bu yardım, Filistin Otoritesinin Yol Haritası kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirebilmesini sağlamıştır. AB bu yardım sayesinde Yol Haritası tarafından uyuşmazlığın barışçı çözümü için gerekli olarak nitelendirilen iktisadi ve siyasi olarak varlığını bağımsız olarak sürdürebilecek kapasitede olan, egemen ve demokratik bir Filistin devletinin kurulmasına yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu kapsamda Filistin topraklarındaki alt yapı projelerine ve Filistin'in kurumsal reform çabalarına verilen destek çok önemlidir. Ayrıca AB'nin Filistin özel sektörüne özellikle KOBİ'lere, Doğu Kudüs'teki kalkınma projelerine, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi projelerine, Filistin'deki sivil toplum kuruluşlarına ve hizmet kuruluşlarına verdiği mali destek AB'nin iktisadi ve siyasi olarak varlığını bağımsız olarak sürdürebilecek kapasitede olan bir Filistin Devleti yaratma hedefine yönelik olarak yaptığı diğer önemli katkılardır.

Üçüncü olarak, AB hem İsrail hem Filistin tarafındaki barış yanlısı sivil toplum örgütlerine ve sivil inisiyatiflere 'Avrupa Barış için Ortaklık Programı' kapsamında yaptığı mali yardım aracılığıyla birlikte çalışmanın faydalarını her iki tarafa da göstererek Filistinliler ve İsraililer arasındaki iletişim ve anlayışı geliştirmiştir. Bu yolla AB uyuşmazlığın barışçı çözümü için olumlu bir ortamın yaratılmasına katkıda bulunmuş ve barış sürecinin arkasındaki destek tabanının genişlemesine katkı sağlamıştır. AB mali desteğini barış inşası ve çatışma dönüşümüne yönelik sivil toplum faaliyetlerini güçlendirmek için kullanmıştır.

Ancak AB'nin önemli miktardaki bu yardımına rağmen 2000'li yıllar boyunca İsraililer ve Filistinliler arasında karşılıklı olarak devam eden şiddet dalgası uyuşmazlığın çözümüne olanak vermemiştir. Karşılıklı şiddetin devam etmesi Filistin'deki azgelişmişliğin sürmesine neden olmuştur. Bu azgelişmişlik ise radikal İslami terörizmin Filistin halkı arasında yaygınlık kazanması için uygun bir ortam hazırlamıştır. İktisadi bozulma, artan işsizlik ve fakirlik ile siyasi radikalleşme arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Filistin'de artış gösteren işsizlik, birçok işsiz, fakir ve umutsuz genci bu durumu kendi lehlerine kulla-

nan radikal İslami gruplara katılmaya itmektedir.³¹ Radikal İslami terörizmin Filistinliler arasında yaygınlaşması İsrail'e yönelik terör saldırılarında bir artışa neden olmaktadır. Bu saldırılara İsrail'in verdiği sert askeri yanıtlar sonucu AB'nin mali yardımı ile inşa edilen Filistin'deki sivil altyapı zarar görmekte ve buna bağlı olarak Filistin'deki azgelişmişlik devam etmektedir. Bunun yanında Filistinli intihar bombacılarının İsrail şehirlerine girmesini önlemek amacıyla inşa edilen güvenlik duvarı ve İsrail'in Filistin halkının hareket özgürlüğünü kısıtlamak için aldığı diğer tedbirler Filistin topraklarındaki insani ve sosyal gelişmeye engel olmakta ve Filistin'deki azgelişmişliğin devam etmesine yol açmaktadır.³² Azgelişmişlik ve şiddet dalgası arasındaki bu kısır döngü uyuşmazlığın çözümü önünde önemli bir engel olarak durmakta ve AB'nin mali ve teknik yardım enstrümanını uyuşmazlığın çözümü için etkin bir şekilde kullanabilmesini kısıtlamaktadır.

Bunun yanında AB'nin 2000'li yıllarda Filistinlilere yapmış olduğu insani ve acil yardım AB'nin mali yardım aracını uyuşmazlığın barışçı çözümü doğrultusunda etkin bir şekilde kullanabilmesini ciddi şekilde kısıtlamaktadır. Buna göre AB bu insani ve acil yardımı Filistin'de giderek kötüleşen sosyo-ekonomik ve insani koşulları düzeltmek için yapsa da bu yardım sonucunda AB işgalci güç olan İsrail'in uluslararası insani hukuk (Savaş Sırasında Sivil Şahısların Korunmasına dair 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Konvansiyonu) çerçevesinde Filistin halkına karşı olan yükümlülüklerini üstlenmektedir. Bu sayede AB istemeden de olsa Filistin topraklarındaki İsrail işgalini sübvansede etmekte ve İsrail'e bu işgali herhangi bir mali ve insani yükümlülük altına girmeden sürdürme imkânını sağlamaktadır.

AB'nin Filistin Otoritesine yaptığı teknik ve mali yardım barış sürecine önemli katkıda bulursa da yukarıda bahsedilen kısıtlar AB'nin bu enstrümanı uyuşmazlığın barışçı şekilde çözülmesine yönelik olarak etkin bir şekilde kullanabilme kapasitesini kısıtlamaktadır.

31 Ghassan Khatib, "The Arab Peace Initiative as a Vision for Peace with the State of Israel: Steps Toward Realization", Christian-Peter Hanelt and Almut Möller (eds.), *Bound to Cooperate: Europe and the Middle East II* (Gütersloh: Bertelsmann Foundation, 2008), s. 173.

32 Lena Kolarska-Bobinska and Magdalena Mughrabi, "New Member States' Policy Towards the Israeli-Palestinian Conflict: The Case of Poland", EuroMesco Paper, s. 24.

Değer ve Normlarının Destekleyicisi

AB'nin Ortadoğu Barış Süreci çerçevesinde ne ölçüde değer ve normlarının destekleyicisi rolünün gereklerine uygun hareket ettiği sorusuna gelince AB, Ortadoğu Barış Süreci kapsamında uyuşmazlığın her iki tarafı ile olan ilişkilerinde kendi değer ve normlarını yayma konusunda ciddi kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Filistin'e yönelik olarak, AB her ne kadar iyi yönetilen, demokratik bir Filistin devletinin kurulmasına yönelik olarak mali ve teknik yardımları vasıtasıyla Filistin reform sürecine destek verse de gerçek demokratikleşmeden çok, iyi yönetişimi ön plana almaktadır. AB, İslami grupların gerek Filistin Kurtuluş Örgütü gerekse Filistin Otoritesinden sürekli olarak dışlanmasına tolerans gösterirken İslami sivil toplum ve şiddeti bir araç olarak benimsemeyen İslami gruplarla da ilişki kurmamakta ve onları dışlamaktadır.³³ AB, Filistin'de demokratik kurumların gelişmesi için çaba gösterirken bunu gerçek anlamda demokrasinin yerleşmesini sağlayacak etkin katılım, parti rekabeti ve çoğulculuğun yerleşmesi ile bütünlemektedir.

AB'nin gerçek demokratikleşmeye karşı benimsediği belirsiz tutumu 25 Ocak 2006'da yapılan ve kendisi tarafından da özgür, adil ve açık olarak kabul edilen Filistin Yasama Meclisi seçiminden sonra iktidara gelen Hamas'a karşı uyguladığı siyasi tecrit politikası ve seçimleri kaybeden El-Fetih'e siyasi ve iktisadi desteğini sürdürmesi örneğinde de görebiliriz. AB'nin bu tutumu Filistin'de demokrasinin yerleşmesini destekleyen bir aktör olduğu imajını zedelemek ve AB'nin bu konudaki güvenilirliğini azaltmaktadır. Bu nedenle AB, başta Filistinliler olmak üzere Arap halkı arasındaki popülaritesini yitirmektedir.³⁴ Ayrıca AB'nin Filistin'de demokrasiyi yerleştirmeye konusundaki siyasi samimiyeti de sorgulanmaya başlanmıştır.

Özellikle AB'nin seçimle iktidara gelen Hamas'a karşı siyasi ve iktisadi tecrit uygularken barış sürecinde Hamas'a nazaran İsrail için daha uygun bir müzakere ortağı görüntüsü veren El-Fetih'e yönelik olarak sürdürdüğu siyasi ve iktisadi destek AB'nin Filistin'de demokrasinin yerleşmesine yönelik izlediği stratejideki çifte standardı gözler önüne sermektedir. Haziran 2007'de Filistin topraklarının, Hamas yönetimindeki Gazze Şeridi ve El-Fetih'in kontrolündeki Batı Şeria olmak üzere ikiye bölünmesinden sonra AB, yardım ve desteğinde Batı Şeria'ya öncelik veren bir politika izlemeye başlamıştır. Burada amaç Batı

33 Nathalie Tocci, *The EU and Conflict Resolution: Promoting Peace in the Backyard* (London: Routledge, 2007), s. 122.

34 Richard Youngs, "The EU and the MEPP: Re-engagement?", *FRIDE Comment*, Mart 2007, s. 1.

Şeria'da yaşayan Filistinlilerin iktisadi ve sosyal refahlarının artırarak bölgede iktisadi refah ve siyasi istikrarı sağlamak ve burayı bir başarı öyküsü ve çekim merkezi haline getirmektir.³⁵ Bu sayede Hamas'ın Filistin halkının gözündeki meşruiyetini azaltmaktır. Michelle Pace'nin deyimiyle AB'nin bu politikası, AB'nin Ortadoğu'da demokrasiyi yayma söylemindeki çelişkiyi gözler önüne sermektedir.³⁶ Buna göre AB, Ortadoğu'da demokratik olmasa da istikrarlı rejimleri daha demokratik ancak istikrarsız rejimlere tercih etmektedir.³⁷ Richard Youngs'ın deyimiyle AB'nin Filistin'deki demokratik reform sürecine verdiği destek AB'nin müttefiki olarak görülen ılımlı figürlere verilen destek olarak tanımlanabilir.³⁸

Ayrıca, AB, El-Fetih'e verdiği desteğin yanında Yaser Arafat döneminde Filistin Otoritesi başkanlığındaki merkezileşmeye karşı olarak mali ve güvenlik konularında daha fazla yetkiye sahip olan güçlü bir başbakanlık kurumuna destek olurken Hamas sonrası dönemde AB, yine Filistin Yönetiminde kendisinin müttefiki olarak algıladığı Mahmud Abbas'ın başkanlık kurumunu güçlendirmeye yönelik bir politika izlemiştir. Bu örnek de AB'nin Filistin'de demokrasinin yerleşmesine yönelik izlediği stratejideki çifte standardı ve çelişkiyi gözler önüne sermiştir. Bu çelişkili politika ve çifte standart AB'nin değer ve normlarını destekleme ve yayma konusundaki uluslararası alandaki güvenilirliğini zayıflatmıştır.

İsrail konusunda ise AB, işgal altındaki topraklarda yürüttüğü faaliyetler ile insan hakları ve uluslararası insani hukuku ihlal etmeye devam eden İsrail'e karşı herhangi bir yasal zorlayıcı tedbir uygulamaktan kaçınmaktadır. Bunun temel nedeni bu tip bir yaptırımın AB'nin iktisadi ve siyasi çıkarlarına zarar verebileceği endişesidir.

İktisadi açıdan İsrail AB'nin Avro-Akdeniz bölgesindeki en önemli ticari ortaklarından biridir.³⁹ Dolayısıyla, AB'nin İsrail'e uygulayacağı ticari bir yaptırım iki taraf arasındaki ticari ilişkilere zarar vereceği için AB'nin ticari çıkarlarına aykırıdır. Bu nedenle AB, İsrail'e yönelik ticari bir yaptırım uygulamaktan ka-

35 Wolfgang Barwinkel ile yapılan röportaj, AB Konseyi Genel Sekreterliği Yetkilisi, 4 Kasım 2009.

36 Michelle Pace, "Interrogating the European Union's Democracy Promotion Agenda: Discursive Configurations of 'Democracy from the Middle East'", 2009 EUSA Konferansında sunulan bildiri, Los Angeles, 23-25 Nisan 2009.

37 Gemma Collantes Celador ve diğerleri, "Fostering an EU Strategy for Security Sector Reform in the Mediterranean: Learning From Turkish and Palestinian Police Reform Experiences", *EuroMesco Paper*, Sayı 66, (Ocak 2008), s. 17.

38 Youngs, op.cit., "The EU and the MEPP: Re-engagement?", s. 5.

39 İsrail, AB'nin 25. büyük ticari ortağıdır.

çınmaktadır. Siyasi açıdan ise AB'nin uygulayacağı ticari yaptırımların AB'nin İsrail'in gözündeki güvenilirliğini zedeleyebileceği ve bunun da AB'nin barış sürecinde Ortadoğu Dörtlüsünün bir üyesi olarak sahip olduğu önemli pozisyonu yitirmesine neden olabileceği endişesi AB'yi yaptırım uygulamaktan alıkoymaktadır. Bu durumda AB'nin dış politikasında değer ve normlarının desteklenmesinin her zaman temel ilke olmadığını, gerektiği durumlarda maddi çıkarların insani değer ve ilkelerin önüne koyulabildiğini açıkça görmekteyiz. Yani değer ve normlarının desteklenmesi AB dış politikasının bir önceliği olmaktan çok sadece siyasi söylemin bir parçasıymış görünüştü vermektedir. Bu da AB'nin değer ve normlarını destekleme ve yayma konusundaki uluslararası alandaki güvenilirliğine zarar vermektedir.

Sonuç olarak, Ortadoğu Barış Süreci çerçevesinde AB'nin ne ölçüde değer ve normlarının destekleyicisi rolünün gereklerine uygun hareket ettiği sorusuna cevap olarak diyebiliriz ki AB'nin değer ve normlarının destekleyicisi rolünün gerekleri ile gerçek rol performansı arasında ciddi bir uçurum vardır. Bu durum da AB'nin değer ve normlarını destekleme ve yayma konusundaki uluslararası alandaki güvenilirliğine ve etkinliğine zarar vermektedir.

Etkin Çok Taraflılığın Destekçisi, Birleşmiş Milletlerin Ortağı, Kilit Dünya Aktörleri İle Etkin Ortaklıklar İnşa Eden Güç

AB'nin Ortadoğu Barış Süreci çerçevesindeki faaliyetleri birbirine bağlı üç rol olan etkin çok taraflılığın destekçisi, Birleşmiş Milletlerin ortağı, kilit dünya aktörleri ile etkin ortaklıklar inşa eden güç'ün gerekleri ile uyum göstermektedir. Ortadoğu Barış Süreci kapsamında AB, 1970'lerin başından bu yana uyuşmazlığın, bütün tarafların katıldığı uluslararası bir konferans aracılığıyla çok taraflı ve kapsamlı bir yaklaşımla çözülmesini savunmaktadır. Bunun yanında yine başlangıçtan beri AB, uyuşmazlığın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarına uygun olarak Birleşmiş Milletlerin çok taraflı çerçevesi içinde çözülmesini savunmaktadır. AB, uyuşmazlığın çok taraflı çözümüne yönelik olarak 1990'lı yıllarda Madrid Barış Sürecinin çok taraflı boyutunda Bölgesel İktisadi Kalkınma Çalışma Gurubunun başkanlığını üstlenerek aktif bir rol oynamıştır. Bunun yanında AB, 1995 yılında Ortadoğu Barış Sürecini bütünleyen çok taraflı bir inisiyatif olan Avro-Akdeniz Ortaklığını başlatmış ve bu inisiyatif çatışan tarafların –Araplar ve İsraililer– bir araya gelip aynı masada oturarak aralarındaki meseleleri konuşmalarına olanak sağlamıştır. 2000'li yıllarda ise AB, Ortadoğu Dörtlüsü ve Filistin'in Reformu için Uluslararası Görev

Gücü⁴⁰ gibi uyuşmazlığın barışçı çözümüne yönelik çok taraflı girişimlere de aktif olarak katılmaktadır. AB ayrıca etkin çok taraflılığın destekçisi rolünün gereklerine uygun olarak uluslararası örgütler ve anlaşmaları daha etkin kılmak amacıyla Yol Haritasının hazırlanması ve hayata geçirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

AB, etkin çok taraflılığın destekçisi rolünün gereklerine uygun olarak uluslararası örgütler ve anlaşmaları daha etkin kılmak amacıyla 'Gazze'ye Giriş ve Hareket Anlaşması'nın uygulanmasına aktif olarak katılmıştır. Bu çerçevede AB, EU BAM Rafah vasıtasıyla anlaşma gereğince Gazze-Mısır sınırındaki Refah sınır geçiş noktasında üçüncü taraf olarak gözlem ve denetim görevini üstlenmiştir.

Üçüncü olarak, AB, Birleşmiş Milletlerin ortağı rolünün gereklerine uygun olarak Birleşmiş Milletlerin sorunun barışçı çözümüne yönelik çabalarına destek vermektedir. AB, Birleşmiş Milletlerin kalkınma ve insani yardım alanındaki çabalarına Birleşmiş Milletler Yardım ve Çalışma Ajansı⁴¹ (UNRWA) bütçesine yaptığı mali yardım ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma çabalarına Lübnan'daki genişletilmiş UNIFIL'e yaptığı önemli askeri katkı ile destek vermektedir.

Dördüncü olarak, AB, kilit dünya aktörleri ile etkin ortaklıklar inşa eden güç rolünün gereklerine uygun olarak Ortadoğu Dörtlüsü çerçevesinde Birleşmiş Milletler, ABD ve Rusya ile Arap-İsrail uyuşmazlığın barışçı çözümüne yönelik olarak etkin bir ortaklık kurmuştur.

Sonuç

1970'lerin başından itibaren Arap-İsrail Uyuşmazlığına müdahil olmaya başlayan AB'nin 1970'li ve 80'li yıllardaki rolü yayınladığı bildirgeler ve Filistin'e

40 Bu Görev Gücü, Ortadoğu Dörtlüsü'nün 4 üyesi olan ABD, AB, Rusya ve Birleşmiş Milletlerin yanı sıra Norveç, Japonya, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonundan oluşmaktadır. Temel görevi Filistin'deki sivil reform sürecinin uygulanmasını izlemek, sürece destek olmak ve Filistin reform sürecine yönelik uluslararası yardımlara kılavuzluk etmektir.

41 UNRWA 8 Aralık 1949 tarihinde 1948 Arap-İsrail Savaşından sonra yurtlarını terk etmek zorunda kalan Batı Şeria, Gazze Şeridi, Ürdün, Lübnan ve Suriye'de yaşamaya başlayan Filistinli mültecilere yönelik yardım ve çalışma programlarını yürütmek amacıyla kuruldu. O tarihten beri Ortadoğu'daki Filistinli mültecilere eğitim, sağlık v.b. temel hizmetleri sağlamaktadır. AB (AB Komisyonu ve AB üye devletleri) UNRWA bütçesine en fazla katkısı yapan aktördür. AB, 1971 yılından bu yana UNRWA bütçesine yaptığı katkı ile Ortadoğu'da yaşayan Filistinli mültecilerin iktisadi ve sosyal durumlarının iyileştirilmesine önemli bir katkıda bulunmaktadır.

yaptığı mali yardımlarla sınırlı kalmıştır. Bu dönemde AB, Uyuşmazlığın çözümünde başat aktör olan ABD'nin gölgesinde kalmış ve ikincil bir rol oynamıştır. AB, 1990'lı yıllarda başlayan barış sürecinin iktisadi ve çok taraflı boyutunda önemli bir rol oynarken siyasi ve diplomatik boyuttan dışlanmıştır. Ancak 1990'lı yıllarının ikinci yarısından itibaren AB'nin sürecin siyasi ve diplomatik boyutundaki rolü artmaya başlamış ve 2000'li yıllara geldiğinde AB sürecin siyasi, diplomatik ve güvenlik boyutlarında önemli bir aktör olarak görülmeye başlanmıştır. Ancak yine de AB süreçte başat bir aktör olmayı başaramamış, ABD'nin gölgesinde kalan ikincil bir aktör olmaya devam etmiştir. AB her ne kadar barış sürecinin siyasi, diplomatik, iktisadi ve güvenlik boyutlarındaki rolünü artırarak daha önceleri oynadığı mütevazı rolün ötesine geçse de süreçte hala güçlü ve etkin bir siyasi rol oynayamamaktadır. AB hala süreçte başat aktör olmaya devam eden ABD'yi siyasi ve diplomatik olarak tamamlayıcı bir rol oynamaya devam etmektedir.

Bu makale kapsamında AB'nin 11 Eylül 2001 sonrası dönemde barış sürecindeki rolünü değerlendirirken bir dış ve güvenlik politikası aktörü olarak kendisi için tanımladığı roller ile bu rolleri barış süreci çerçevesinde ne ölçüde yerine getirebildiği incelendi. Bu inceleme sonunda AB'nin kendisi için tanımladığı bazı rolleri yerine getirirken karşılaştığı kısıtlamaların AB'nin süreçteki etkinliğine ve güvenilirliğine kısmen de olsa zarar verdiği ve bunun, AB'nin süreçte ikincil bir aktör olarak kalmaya devam etmesine neden olduğu sonucuna varılmaktadır. AB'nin özellikle iyilik için güç, uluslararası barış, güvenlik ve istikrar için güç ve değer ve normlarının destekleyicisi rollerinin gereklerini yerine getirirken karşılaştığı iç ve dış kısıtlar ve ikilemler AB'nin süreçteki etkinliğini ciddi anlamda kısıtlamakta ve AB'nin gerek Filistinliler ve İsraililer gerekse uluslararası kamuoyu gözündeki güvenilirliğini zayıflatmaktadır. Bu da doğal olarak AB'nin süreçte ikincil bir aktör olarak kalmaya devam etmesine neden olmaktadır.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki AB karşılaştığı bazı kısıtlamalara rağmen Filistin'e yapmış olduğu önemli miktardaki teknik ve mali yardım vasıtasıyla Filistin Otoritesinin barış sürecinde varlığını bağımsız olarak sürdürebilen bir taraf olarak kalmasını sağlayarak barış sürecine dolaylı da olsa önemli bir katkı sağlamaktadır. Bunun yanında AB, Filistin topraklarında yürüttüğü AGSP operasyonları ve AB üyesi ülkelerin Lübnan'daki genişletilmiş UNIFIL'e sağladıkları önemli askeri katkı ile barış sürecinin güvenlik boyutunda hayati bir rol oynamaktadır. Ayrıca, AB Ortadoğu Dörtlüsü üyeliği ile barış sürecinin diplomatik boyutunda da önemli bir konuma sahiptir. Bu da göstermektedir ki

AB her ne kadar süreçte başat aktör olmasa da aynı zamanda göz ardı edilemeyecek önemde bir aktördür.

Urfan Khaliq'in ileri sürdüğü gibi AB'nin Ortadoğu Barış Sürecindeki rolünü daha iyi anlayabilmek için AB'nin zayıflıkları ve eksiklikleri üzerinde durmak yerine AB'nin süreçte hiçbir rol oynamadığı bir durumu düşünmek gerekir.⁴² Buna bağlı olarak şunu diyebiliriz ki, AB'nin kendisi için tanımladığı bazı rolleri yerine getirirken karşılaştığı ikilem, kısıtlama ve tutarsızlıklar AB'nin süreçteki konumunu kısmen zayıflatmaktadır. AB'nin kendi için tanımladığı rolleri yerine getirirken aldığı bir takım kararlar ve yürüttüğü faaliyetler AB'nin rol performansındaki yetersizlikleri telafi etmekte ve bu sayede AB'nin süreçte her ne kadar ikincil olsa da uluslararası alanda kabul edilen önemli bir oyuncu olarak kalmasını sağlamaktadır.

⁴² Urfan Khaliq, *Ethical Dimension of the Foreign Policy of the European Union: A Legal Appraisal* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), s. 403.

Kaynakça

- Asseburg, Muriel, "The ESDP Missions in the Palestinian Territories (EUPOL COPPS, EUBAM Rafah): Peace through Security", Muriel Asseburg and Ronja Kempin (eds.), *The EU as a Strategic Actor in the Realm of Security and Defence: A Systematic Assessment of ESDP Missions and Operations*, Berlin: German Institute for International and Security Affairs, Aralık 2009.
- Barbé, Esther ve Johansson-Nogués, Elisabeth, "The EU as a Modest 'Force for Good': the European Neighbourhood Policy", *International Affairs*, Cilt 84, Sayı 1, 2008.
- Batt, Judy ve diğerleri, "Partners and Neighbours: a CFSP for A Wider Europe", *Chaillot Papers*, Sayı 64, Paris: Institute for Strategic Studies, Eylül 2003.
- Benli Altunışık, Meliha, "EU Foreign Policy and the Israeli-Palestinian Conflict: How Much of an Actor", *European Security*, Cilt 17, Sayı 1, Mart 2008.
- Celador, Gemma Collantes ve diğerleri, "Fostering an EU Strategy for Security Sector Reform in the Mediterranean: Learning From Turkish and Palestinian Police Reform Experiences", *EuroMesco Paper*, Sayı 66, Ocak 2008.
- Dembinski, Matthias, "Europe and the UNIFIL II Mission: Stumbling into the Conflict Zone of the Middle East", *CFSP Forum*, Cilt 5, Sayı 1, Ocak 2007.
- Dieckhoff, Alain, "The European Union and the Israeli-Palestinian Conflict", *Journal Inroads*, Sayı 16, Kış-Bahar 2005.
- John Gatt-Rutter ile yapılan röportaj, AB Konseyi Genel Sekreterliği Yetkili-si, 26 Ekim 2009.
- Khaliq, Urfan, *Ethical Dimension of the Foreign Policy of the European Union: A Legal Appraisal*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Khatib, Ghassan, "The Arab Peace Initiative as a Vision for Peace with the State of Israel: Steps Toward Realization", Christian-Peter Hanelt and Almut Möller (eds.), *Bound to Cooperate: Europe and the Middle East II*, Gütersloh: Bertelsmann Foundation, 2008.

- Kolarska-Bobinska, Lena and Mughrabi, Magdalena, “New Member States’ Policy Towards the Israeli-Palestinian Conflict: The Case of Poland”, EuroMesco Paper.
- Miller, Rory, “Troubled Neighbours: The EU and Israel”, *Israel Affairs*, Cilt 12, Sayı 4, Ekim 2006.
- Pace, Michelle, “Interrogating the European Union’s Democracy Promotion Agenda: Discursive Configurations of ‘Democracy from the Middle East’”, 2009 EUSA Konferansında sunulan bildiri, Los Angeles, 23-25 Nisan 2009.
- Patten, Chris, “Coherence and Co-operation: The EU as Promoter of Peace and Development”, 4 Aralık 2001, Swedish Institute of International Affairs, Stockholm, http://www.europaworld.org/DEVPOLAWAR/Eng/Conflict/Conflict_DocD_eng.htm
- Peters, Joel, “Europe and the Arab-Israeli Peace Process: The Declaration of the European Council of Berlin and Beyond”, Sven Behrendt and Christian-Peter Hanelt (eds.), *Bound to Cooperate: Europe and the Middle East*, Gütersloh: Bertelsmann Foundation, 2000.
- _____, “Europe and the Middle East Peace Process: Emerging from the Sidelines” Stelios Stavridis, Theodore Couloumbis, Thanos Veremis ve Neville Waites (eds.), *The Foreign Policies of the European Union’s Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990s* (Great Britain: Macmillan Press Ltd, 1999).
- Soetendorp, Ben, “The EU’s Involvement in the Israeli-Palestinian Peace Process: The Building of a Visible International Identity”, *European Foreign Affairs Review*, Cilt 7, Sayı 3, 2002.
- Stetter, Stephan, *EU Foreign and Interior Policies: Cross-pillar Politics and the Social Construction of Sovereignty*, Oxon: Routledge, 2007.
- Tocci, Nathalie, *The EU and Conflict Resolution: Promoting Peace in the Backyard*, London: Routledge, 2007.
- Wolfgang Barwinkel ile yapılan röportaj, AB Konseyi Genel Sekreterliği Yetkilisi, 4 Kasım 2009.
- Youngs, Richard, “The EU and the MEPP: Re-engagement?”, *FRIDE Comment*, Mart 2007.